ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գին է 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են խբաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

„Ի. Ե. ՓԻԹՕՅԵՎ և ԸՆԿ."
Նաւթարդիւնաբեր. եւ Առեւտր. Ընկերութիւնը
ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵԳՈՐՕՎԻՉ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահը, որը տեղի ունեցաւ լոյս հոկտեմբերի 15-ի գիշերը Բաքւում: Հանգուցեալի յիշատակին հոգեհանգիստ կը կատարվի այսօր, չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 16-ին, ցերեկվայ ժամը 2-ին, Վարչութեան Գրասենեակում (Լերմոնտովսկայա № 20):
Թաղման օրվայ մասին կը յայտարարվի առանձին:
892. 1—1

„Ի. Ե. ՓԻԹՕՅԵՎ և ԸՆԿ."
Նաւթարդիւնաբեր. եւ Առեւտր. Ընկերութեան
Գրասենեակի ծառայողները
ԽՈՐԻՆ ՎՇՏՈՎ ՅԱՅՏՆՈՒՄ ԵՆ ՎԱՐՉ. ՆԱԽԱԳԱՀ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵԳՈՐՕՎԻՉ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ լոյս հոկտեմբերի 15-ի գիշերը Բաքւում: Հանգուցեալի յիշատակին հոգեհանգիստ կը կատարվի այսօր, չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 16-ին, ցերեկվայ ժամը 2-ին, Վարչութեան Գրասենեակում (Լերմոնտովսկայա № 20).
Թաղման օրվայ մասին կը յայտարարվի առանձին:
893. 1—1

ԱՆԱՍՏԱՍԻԱ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ ՓԻԹՕՅԵԱՆԸ՝ զաւակներով՝ խորին վշտով յայտնում են թանգագին ամուսնու և հօր՝

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵԳՈՐՕՎԻՉ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ լոյս հոկտեմբերի 15-ի գիշերը Բաքւում:
Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին:
889. 1—1

ԳԷՈՐԳԻ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՎԻՉ ՓԻԹՕՅԵԱՆԸ՝ զաւակներով՝ խորին վշտով յայտնում են թանգագին հօր և պապի՝

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵԳՈՐՕՎԻՉ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ լոյս հոկտեմբերի 15-ի գիշերը Բաքւում:
Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին
890. 1—1

«Գէորգի Փիթօյեվ» Առևտր. Տան Թիֆլիսի բաժանմունքի գրասենեակի ծառայողները խորին վշտով յայտնում են

Կոստանդին Եգորովիչ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ լոյս հոկտեմբերի 15-ին Բաքւում:
Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին:
891. 1—1

«Ի. Ե. ՓԻԹՕՅԵՎ ԵՒ ԸՆԿ.» Նաւթարդիւնաբերական և Առևտրական Ընկերութեան Վարչութիւնը յայտնում է, որ Վարչութեան նախագահ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵԳՈՐՕՎԻՉ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահվան պատճառով այսօր, հոկտեմբերի 16-ին, Վարչութեան Գրասենեակը փակ կը լինի:
895. 1—1

«ԳԷՈՐԳԻ ՓԻԹՕՅԵՎ» Առևտրական Տունը յայտնում է, որ

Կոստանդին Եգորովիչ
ՓԻԹՕՅԵԱՆԻ

մահվան պատճառով Թիֆլիսի բաժանմունքի իր գրասենեակն ու պահեստը փակ կը լինեն այսօր, չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 16-ին:
894. 1—1

Իվան Սողոմոնեանցը, Բալի Ցակոբեանը, Մարօ, Մարգար Շահնազարեանցները ցաւօք սրտի յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր անմոռանալի ամուսնու, իսկ վերջինները իրանց սիրելի քրոջ՝

Սոֆիա Յակոբեան ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ հոկտեմբերի 15-ին: Ամբիծը այսօր, երեկոյեան ժամը 6-ին: Մարմնի յուղարկաւորութիւնը վաղը, հոկտեմբերի 17-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին հանգուցեալի բնակարանից (Վորոնցովսկայա № 101) դէպի Հավաբարի ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը:
896. 1—1

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
Ի յիշատակ
Հայ գրերի 1500-ամեակի և տպագրութեան 400-ամեակի
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՎ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ
Արդէն բաց է արել Ազգագրական Ընկերութեան դահլիճում

ՌՈՒՍԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ԲԱԺԻՆԸ.

Կազմված է բոլոր թերթերի գրախօսութիւնը. ցուցադրված է բոլոր խմբագիրների խմբանկարը: Չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 16-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին նոյն տեղը տեղի կունենան հետևեալ դասախօսութիւնները.
Ե. Լալայեան. Հայ գրերի և տպագրութեան կատարած դերը հայերիս մէջ:
Մ. Մանէնճեան. Ռուսահայ մամուլը:
Ցուցահանդէսը բաց է առաւօտեան ժամը 10—2-ը, իսկ մասնագիտօրէն պարապողների համար առաւ. ժամը 9 մինչև գիշերվայ ժամը 12-ը: Մուտքը ձրի է:
Դասախօսութեան մուտքը հրաւիրագրերով է: (հ.) առ. 879. 2—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
Հայոց Ազգագր. Ընկ. հրատարակութեամբ.
I
ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
XXIV գիրք 1913 թ. № 1.
II
ՄԱՐԳԱՐԻՏ. ՀԱՅ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԵԱՆ
Ա. գիրք, Էջմիածնի գաւառ
III
ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅ ՄԵԼԻՔՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ
Ա. պրակ, Դիզակի մելիքութիւնը:
Դիմել Армянскому Этнографическому Общ. Тифлисъ. 887. 1—1

Առաջնակարգ ցիրկ
ԵՂԲ.
ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ

Այսօր տեղի կունենայ մեծ ներկայացում: Աշխարհահռչակ վելօսիպէդիստ Չէսաէր-Դիկի դէբիւտը: Մասնակցում են նոյնպէս ծաղրածուներ եղբ. Վինչենցօնները և այլ առաջնակարգ արտիստներ:
Սկիզբը երեկոյեան 8 ժամին: Հանդէս կը գայ Չէսաէր-Դիկը՝ երրորդ բաժ., որ կը սկսվի երեկոյեան 10 ժամին: Անվախ ՄԷՐԻԻ առաջին դեբիւտը:
Այս օրերս կը սկսվի միջազգային ըմբշամարտ:
առ. 885. 0 8

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Վերադառնալով արտասահմանից վերանորոգեց ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԵՎՄՕՏՕՐԱԿՍՈՎ: Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ: Ամեն օր՝ 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ: Бебутовская 23, тел. 7—92.
(ա.օ.) առ. 92. 100—91.

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
14 հոկտեմբերի

Մոսկվա.—Վախճանվեց պրօֆէսսոր Բախմետիէվը:
Բնագիտութիւն սիրողների ընկերութիւնը պատուաւոր անդամ ընտրեց ստատս-սեկրէտար Կոկովցևին:

Հռոմ. — Կոկովցևի առողջութիւնը լաւանում է: Գիշերը հանգիստ քնեց: Առաւօտեան տաքութիւնն էր 36,3, ինքնազգացողութիւնը շատ լաւ է: Կոկովցևը կորուկ ցանկութիւն յայտնեց մեկնել շաբաթ օրը, սակայն բժիշկը գտնում է, որ այդ վաղ է:

Հռոմ.—Պարլամենտական ընտրութիւնները ընթանում են առանց միջադէպերի, բացի Վուլվօյից, ուր ատրճանակի գնդակով սպանվել է մի երեխայ: Վերընտրվել են մինիստրներ Ջիօլիտտի, Ֆինօկկիարօ, Տէդէսկօ, Սակի, Ֆակտա, Նիտտի, ստատս-սեկրէտարներ Գալլենին և Ջիմաստին, նախկին մինիստրներ Ֆուզինատօ և Սօնինօ, պալատի նախագահ Մարկօրա: Մինչև ժամը 4-ը ընտրվել էին 175 սահմանադրականներ՝ մինիստրութեանը կողմնակիցներ, 14 սահմանադրական ընդդիմադիրներ, 38 արմատական՝ մինիստրութեան կողմնակիցներ, 19 կաթոլիկ, 22 սօցիալիստ, 16 սօց.-բարենորոգչական, 11 հանրապետական:

Վիեննա.— Ժամանեց բուլղարական գահաժառանգը կնոջ և երեք մեծ որդիների հետ:
Ֆրանց Յովսէփ կայսրը առաւօտեան այցելեց գահաժառանգ զոյգին: Կէսօրին նրա պատուին Հոֆբուրգում կայսրը պաշտօնական ճաշ տուեց, որին ներկայ էին արքիդուքս Ֆրանց-Ֆերդինանդը կնոջ հետ և Վիեննայում գտնվող կայսերական անձինք:

Բեռլին.—Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը հերքում է անգլիական լրագիրների այն տեղեկութիւնը, թէ Անգլիայի և Գերմանիայի միջև բանակցութիւններ են վարվում Զանզիբարը գիջելու մասին:
«Դիւրնբերգ» յածանաւը մեկնեց Մեկսիկա՝ այնտեղ տիրող անհանգիստ կացութեան պատճառով:
Վիլհելմ կայսրը ժամը 4 ու 45 ր. վերադարձաւ Վիլդպարկ:

Կ. Պոլիս.—Թիւրքաց կառավարութիւնը ստիպում է յոյն ազգաբնակութեանը գաղթել Թրակիայից: Ամեն օր զինուորական հսկողութեամբ տեղս են բերում յոյն գաղթականների, որոնց ուղարկում են Սալոնիկ: Յոյների տները, նրանց հեռանալուց յետոյ, յանձնվում են մահմեդականներին:

Սկօպլէ.—Հին Սերբիայի քաղաքների ազատագրվելու տարեդարձը հանդէսով տօնվեց ժողովրդի մասնակցութեամբ: Պատարագից յետոյ քաղաքացիք, օֆիցերները և պաշտօնեաները ցնծագին ցոյց կազմեցին ռուսաց հիւպատոսարանի առաջ: Քաղաքագլուխը և ժողովուրդը ողջունեցին հիւպատոսին ի պատիւ Ռուսաստանի և Թագաւոր Կայսրի արած բարեգործութիւններով:

Ցէտինիէ.—Ռուսաց դեսպան Գիրսը մեկնեց արտասահման արձակուրդով:

Մադրիդ. — Մաուրան հրաժարվեց կաբինէտ կազմել և խորհուրդ տուեց թագաւորին այդ գործը յանձնել պատգամաւորների պալատի նախկին նախագահ պահպանողական Դատոյին, որ յայտնեց սկզբունքային համաձայնութիւն, խոստանալով պատասխանել կէսօրից յետոյ: Երբ Մաուրան մեկնում էր թագաւորի պալատից, ամբոխի մէջ տեղի ունեցան անկարգութիւններ: Կալանաւորվեցին 12 մարդ:

Ալէքսանդրիա.—Ի պատիւ ֆրանսիական նաւատորմի քաղաքային ինքնավարութիւնը, ֆրանսիական գաղութը և խըդիվը ճաշեր տուին:

Նուշա. — Սօյգունում անկարգութիւնների ժամանակ սպանվել են 2 գեներալ, 4 օֆիցէր և 20 զինուոր:

Թէհրան.—Երէկ պետական խնամակալը երեք ժամ տևող ունկնդրութեան ժամանակ բուռն շնորհակալութիւն յայտնեց շահի և կառավարութեան անունից ռուսաց հաւատարմատարին՝ Սալար-ուդ-Դօվլէին Պարսկաստանից արտաքսելու գործում ռուս օֆիցէրների ցոյց տուած աջակցութեան համար: Այսօր միևնոյն նպատակով միսսիա եկան արտաքին գործերի մինիստրը և յատուկ պաշտօնեայ շահի կողմից:

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ
(ՆԱՄԱԿՆԵՐԻ ՄԸ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ)

Էնվէր-բէյ վիրաւորուած.—Բանակին մէջ խլրտում:

Հազիւ թէ զօրացրումի հրամանը տրուած, դարձեալ կը ցցուի այն դժնեանեւ ուրուականը, որ ներքին խռովութեան ձևին տակ կուգայ խանգարել այս երկրին անդորրութիւնը:

Բանակին մէջ յուզում մը գոյութիւն ունենալը ակներև է, և պատերազմէն յետոյ կը սպասուէր, որ նոր խռովութիւններ յուզէին այս երկիրը:

Հիմա մենք ի վիճակի չենք գիտնալու, թէ ծագած խռովութիւնները որքան նշանակութիւն ունին կամ որքան կրնան դեր կատարել երկրին ճակատագրին վրայ, սակայն շատ բացորոշ է, թէ բան մը կատարուած է:

Զանազան շշուկներ շրջան կընեն մայրաքաղաքիս մէջ, և կարելի չէ գիտնալ, թէ անոնք որքան ճիշդ են:

Կըսուի, թէ բանակին մէջ գտնուող սպաները՝ հաւաքաբար՝ կը պահանջեն, որ զինուորականներուն քաղաքական կուսակցութիւններէ հեռու մնալու օրէնքը, որ անցեալ տարի պառաւորիչ համարուեցաւ, գործադրուի խստութեամբ, և բոլոր այն սպաները, որոնք կուսակցութիւններու կը մասնակցին, հրաժարին բանակէն: Այս կերպով հարկ կըլլայ որ բանակէն հրաժարին Կ. Պոլսոյ հրամանատար Ջէմալ-բէյ և Էնվէր-բէյ, որոնց վրայ հիմնուած է այս միջոցիս Կ. Պոլսոյ մէջ Իթթիհադին տևականութիւնը:

Անոնք Իթթիհադին ամրութեան սիւներն են. և եթէ Ջէմալ-բէյ մը գոյութիւն չունենար, Մահմուդ Շէվքէթ փաշայի սպանութենէն յետոյ կարելի չէր որ Իթթիհադը մնար իշխանութեան վրայ:

Զինուորականաց այս պահանջը ունենալով կենաց ու մահու խնդրոյ մը հանգամանք՝ կրնայ ունենալ ճակատագրական հետևանքներ ու դժբաղդ արդիւնքներ:

Այս պահանջին գոհացում տրուած չըլլալով՝ կըսուի թէ Բէօյիւքդէրէի մէջ սպաները ունեցած են գումարում մը: Էնվէր-բէյ, կըսուի թէ, այդ սպաներու քով գացած է զանոնք յորդորելու համար և վիրաւորուած է:

Էնվէր-բէյին վիրաւորուած ըլլալը ճիշդ է, առանց հրաշխաւորուած ըլլալու յարակից պարագաներու համար ըսուածը:

Կիրակի օր «Թանին» Էնվէր-բէյի կցադէտապ (ապանդիսիթ) ունենալը կը ծանուցանէր և ծանր հիւանդ ըլլալը կը յայտնէր: Ցետոյ գրուեցաւ, թէ վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուած էր, և թէ՝ եթէ առաջինկային պէտք ըլլայ, կրկին պիտի ըլլայ:

Եթէ կցադէտապ ըլլար հիւանդութիւնը, բնական է թէ երկրորդ գործողութեան մը պէտք չպիտի մնար, մինչ կըսուի թէ պէտք պիտի ըլլայ: Գործողութիւնը, որուն կակնարկեն, ուրիշ բան չէ, կըսուի, եթէ ոչ գնդակները հանել Էնվէր բէյի մարմնէն, ուր մխրճուած են:

Այս դէպքը արդէն շատ պերճախօսօրէն

կը հաստատէ, թէ բանակին տրամադրութիւնները չափազանց լարուած են, և կը վախցուի, որ աւելի բուռն դէպքեր պատահին ասկէ յետոյ։ Մասնաւորապէս այս խռովութեան համար սքանչելի գետին մը պատրաստելու կրնան ծառայել՝ եւրոպական կառավարութիւններու հետ կնքուած համաձայնութիւնները, որոնք տակաւին հրապարակ չեն ելած և կը միան ծածկուած։

Ապահովաբար անոնք Թիւրքիոյ նպաստաւոր բաներ չեն և կը պարունակեն բազմաթիւ զիջումներ ու զոհողութիւններ, որոնք կրնան բանակին մէջ սքանչելի պրօպագանդի մը առիթ ըլլալ։

Նոյնպէս զինուորականութեանը գայրացնելու առիթ տուող խնդիրներու մէջ առաջին տեղը կը գրաւեն՝ հանդէպ իթթիհադական սպաններու եղած կամակցութիւնները և հակառակորդներու ու չէզոքներու նկատմամբ եղած զրկանքները, որոնք բանակին մէջ կարգապահութեան ոգին կը սպաննեն։

Բանակին դրութեան աննպաստ վիճակը կը հաստատուի նաև սպարապետ Իզզէթփաշայէն յետոյ նրքին գործերու մինիստր Թալէաթ բէյի և ծովային մինիստր Ջիւրիւքսուլը Մէհմէդ-փաշայի յանկարծական կերպով բանակատեղ մեկնիլը։

Զինուորները արձակելու համար, կառավարութիւնը պարտաւորուած է զինուորներու դրամական հատուցում ընել, մինչ յայտնի է, թէ բաւական ատեն է, որ դրամ չէ վճարուած։ Ասիկա ալ վտանգ մըն է, վասնզի եթէ զինուորը գէթ իր պահանջը չստանայ, բնական է, թէ դժգոհ պիտի մընայ։

Առ այժմ նոր մանրամասնութիւններ չը կան, սակայն սակարանին մէջ այսօր ըսուեցաւ, թէ տագնապի մը բոլոր նշանները տեսնուած են պետական թուղթերը խոշոր անկումի ենթարկուելով։

Դարձեալ յղի օրերու մէջ կապրինք։

Հայորդի

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

—o—

ԷՋՄԻԱԾՆԻՑ ՈՒՂԱՐԿՎԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

I

Թիֆլիս, Նորին Պայծառափայլութիւն Կովկասի Փոխարքային.

Հայկական այբուբենի 1500-ամեայ յօբելեանական հանդէսին ժողովվածները, հայ ազգաբնակութեան բոլոր խաւերի ներկայացուցիչներ, խնդրեցին ինձ արտայայտել Ձերդ Պայծառափայլութեան խորին յարգանքի զգացմունքներ, ցանկանալով լիակատար առողջութիւն, որպէսզի Կովկասը առաջնորդէք դարձեալ խաղաղ կուլտուրական զարգացման ճանապարհով։

Հաճելի պարտականութիւնս եմ համարում տեղեկացնել Ձերդ Պայծառափայլութեան, որ ես առ ոտս Թագաւոր Կայսրի արկանեցի հայ ժողովրդի ամենահաւատարիմ զգացմունքները։

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Գէորգ V

II

Էջմիածնից պատգամաւորներն ուղարկել են Պօղոս փաշա Նուպարին հետևեալ հեռագիրը՝ նոյեմբերի 13-ին.

«Պ ա ր ի զ, Նորին Գերազանցութիւն Նուպար փաշա.

«Հայ ազգի պատգամաւորները, գումարված Էջմիածնում, Համազգային Յօբելեանի առիթով, իմանալով շնորհաւորութիւնները և իղձերը, որոնք արտայայտված են Ձեր ներկայացուցչին ուղարկված նամակի մէջ, ներկայացնում են Ձեր Գերազանցութեանն իրանց բարձր յարգանքը և երախտագիտութիւնը Հայկական Դատի հայրենասիրական պաշտպանութեան համար։

«Պատգամաւորների լիազօրութեամբ՝ «Հայկ Տէր-Միքայէլեան»

ՅՕԳՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՖՕՆԴԻ

—

Ստացանք 1) Բագուից՝ Պ.-ից (տես Նամակը ստորև)—50 րուբլի, 2) Նովօրօսիյսկից՝ Մ. Մարխմեանից—5 րուբլի։ Ընդամենը 55 րուբլի։ Նախորդ ստացվածների հետ միասին (տես «Մշակ» № 227) ունենք ստացած ընդամենը 462 րուբլի։

—

(Նամակ խմբագրութեան)

Բագու, 12 նոյտ.

Ի յիշատակ Ներսէս քահ. Տէր-Կարապետեանի ախորժ և տպաւորիչ քարոզի՝ նոյտ. 12-ին ս. Լուսաւորիչ եկեղեցում, Թարմ տպաւորութեան տակ ուղարկում եմ խմբրագրութեանդ 50 ր. յօգուտ դպրոցական ֆօնդի։ Պ.

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

Ներսիսեան դպրոցի շէնքի ներսում հաւաքված բազմութիւնը անհամբեր սպասում էր հանդէսի բացմանը. դահլիճը ծայրէ ի ծայր լի էր հիւրերով և աշակերտութեամբ. վերնասրահում տեղաւորվել էին Ներսիսեան դպրոցի և Յովնանեան ու Գայիանեան դպրոցների քառաձայն երգեցիկ խմբերը։

Դահլիճ են մտնում Մեսրոպ և Աշոտ եպիսկոպոսները քահանաների ուղեկցութեամբ։

Հետզհետէ գալիս են նաև պատուաւոր հիւրերը՝ Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեան, վարչութեան անդամներ Ժուրուլի և Մ. Աթաբէգեան, վրաց ազնուականութեան պարագլուխ իշխ. Աբխազի, ռուսիկանապետ գեն. Ջափպկին, հայ կաթոլիկների ներկայացուցիչ Դիոնեսիոս վարդապետ Գաղատասեան, հրէաների րաբբին, շէյխ-ուլ-իսլամը, սիւննիների մուֆթին, հայ կոյսերը իրանց մայրապետի հետ, 1 առեւտրական դպրոցի տեսուչ Գեխտման, մամուլի ներկայացուցիչներ, և այլն։

Ժամը 2-ին եկան Կովկասի փոխարքայի պաշտօնակատար գեներալ Շատիլովը իր ամուսնու հետ, սենատոր Վատացի և ուրիշները։ Տիկ. Շատիլովային մատուցվեց ծաղկեփունջ։

Ժամը 2-ին հանդէսը բաց արեց Թեմիս առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսը մի հակիրճ ճառով, որի բովանդակութիւնը մօտաւորապէս հետևեալն էր.

Ուրախութեան օր է այսօր. 1500 տարի սրանից առաջ ս. Սահակ և ս. Մեսրոպ ստեղծեցին հայ գիրը և դրանով մեզ դրին ժամանակակից մեծ ազգերի շարքը։ Հայ տառերի գիւտով հայերն ցոյց տուեին, որ պէտք է յարած մնայ այն քաղաքակրթութեան, որը այսօր քաղաքակիրթ ազգերի սեփականութիւնն է։ Հայի առաջ դրված էր մի խնդիր. կամ կորչել և կամ քրիստոնեայ աշխարհի շարքը մտնել, ընդգրկել քաղաքակրթութիւնը։ Ցանձին այդ երկու մեծ մարդկանց՝ հայը ընտրեց վերջին ճանապարհը, կրեց տանջանքներ, հալածանքներ, բայց չը կորցրեց իր վեհ գիտակցութիւնն ու մնաց հաւատարիմ իր ընտրած գաղափարական ճանապարհին։ Այսօր նա պարծենալ կարող է ասել քաղաքակիրթ աշխարհին, որ մենք կրել ենք ամեն տեսակ արհաւիրքներ, բայց մեր վեհ դերը կատարել ենք։

Ապա յիշելով Շահաբասի օրերից սկսված գաղթականական հոսանքը Հնդկաստանի վրայով Եւրոպա և Ամստերդամ, շաղկապելով այդ՝ տպագրութեան գործի հետ, որը եկաւ ժողովրդականացնելու հայ գիրը, նկատեց.

Ս. Սահակ և ս. Մեսրոպ՝ դնելով այդ սըրբազան կայծը հայ ժողովրդի մէջ՝ առիթ են տուել նրան իր լեզուով, կրօնով ու գրականութեամբ ապրել մինչև մեր օրերը։ Շնորհիւ գրերի գիւտի՝ հայ ժողովրդի մէջ վառ է մնացել միշտ բարոյական ոյժը։

Վերջում առաջարկեց աղօթք վերառաքել Աստուծուն հայ ժողովրդին հովանաւորող Թագաւոր Կայսրի արեշատութեան համար։

Դահլիճը յոտնկայս լսեց այդ խօսքերը, թնդացին կեցցէները, և Ներսիսեան դպրոցի քառաձայն խումբը Ռ. Մելիքեանի ղեկավարութեամբ երեք անգամ երգեց «Боже Царя храни» օրհներգը։

Ապա Մեսրոպ եպիսկոպոսը առաջարկեց երկար կեանք բարեմաղթել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ցանկանալով որ առողջութիւն ունենայ իր ազգօգուտ գործերում և կարողանայ իր պատասխանատու պաշտօնը կատարել ի մխիթարութիւն հօտի և ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ։

Բուռն կեցցէները խլացրին դահլիճը։

Նոյնպիսի խանդավառ կեցցէներով ընդունվեց նաև Կովկասի փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկովի առողջութեան և վերադարձի համար արված բարեմաղթութիւնը։

Ժողովականների կողմից երախտագիտական զգացմունք յայտնեց նոյնպէս գեներալ Շատիլովին և ամուսնուն, սենատոր Վատացուին և բարձր հիւրերին, որոնք իրանց մասնակցութեամբ պատւել են մեր տօնը։

Այնուհետև յայտարարեց հանդիսականներին, որ բացառիկ զուգադիպութեամբ 1500-ամեակի տօնի օրը հոգաբարձութիւնը առիթից օգտվելով կատարում է նաև Ներսիսեան դպրոցի նոր շէնքի բացումը։ Օրհնեց Ա. Մանթաշեանի, Մատթէոս II կաթողիկոսի և հանգուցեալ առաջնորդ Գարեգին արքեպ. Սաթունեանի յիշատակները, օրհնեց հոգաբարձութեանը, ուսուցչութեանը, շինարար Համանաժողովին ու մասնաւոր տեսչին։

Դրանից յետոյ Ս. Լիսիցեան ռուսերէն լեզուով հանդէսին ոչ պատշաճ ձգձգումներով տուեց գրերի գիւտի պատմութիւնը, նշանակութիւնը։ Խօսեց նաև տպագրութեան մասին։

Ցետոյ իշխան Աբխազի վրաց ազնուականութեան անունից շնորհաւորեց եղբայրակից հայ ժողովրդի կուլտուրական մեծ տօնը։

Քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեան շնորհաւորեց Թիֆլիս քաղաքի անունից, միացնելով և իր իբրև հայի շնորհաւորութիւններն ու բարեմաղթութիւնները։

Յովհ. Թումանեան կարդաց իր մի նոր ոտանաւորը։

Ս. Յարութիւնեան, որ կարգադրիչներից մէկն էր, կարդաց Թիֆլիսի նահանգապետ Ջերնեավսկիի, կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու Ռուդօլֆի, Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեան նախագահ գեներալ Կաղբէկի և Կովկասեան Մանկավարժական Բարեգործական Ընկերութեան շնորհաւորական հեռագիրները։

Հեռագիրների ընթերցումը ընդհատում է այդ րոպէին «Տէր կեցո» երգը վերհեց, որի սօլօն կատարում էր Նիկ. քահ. Բաւէխանը։

Դրանից յետոյ վերսկսվում են շնորհաւորութիւնները։ Ս. Յարութիւնեան շնորհաւորում է Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան և նրա ճիւղերի կողմից։

Բ. Առաքելեան ռուսերէն լեզուով մէշչանների համայնքի կողմից շնորհաւորում է մեծ տօնը փոքր ազգի, շեշտելով որ եթէ ազգը մինչև այսօր կանգուն է, այդ շնորհիւ իր լեզուի ու կրօնի է։

Դիոնեսիոս վարդ. Գաղատասեան շնորհաւորում է ազգային մեծ տօնը կաթոլիկ համայնքի կողմից։

Վրաց պատմութեան և ազգագրական ընկերութեան անունից շնորհաւորում է պատմագէտ Տակայշվիլին, շեշտելով որ եթէ Կովկասում վրացիներն ու հայերը կարողացել են պահպանել իրանց գոյութիւնը, դա եղել է շնորհիւ այդ գրերի։ Բարեմաղթում է, որ այդ հանդէսը պսակվի կուլտուրական կատարելագործմամբ։

Հրէաների րաբբի Մարկուսը ամենահին ու հալածական ազգի անունից շնորհաւորում է եղբայրակից ու բաղդակից հին ազգին՝ բարեմաղթելով էլ աւելի կուլտուրապէս զարգանալ։

Վարժուհիների և դաստիարակչուհիների ընկերութեան անունից հակիրճ խօսքերով շնորհաւորեց տ. Մ. Լիսիցեան։

Որովհետև շնորհաւորութիւնները դեռ երկար պիտի տևէին և արդէն ժամը 3-ն էր, ուստի յայտարարվեց ընդմիջում և հիւրերը հրաւիրվեցին թէյի ու նախաճաշի, որ պատրաստել էր դպրոցի վարչութիւնը։

Կէս ժամից յետոյ վերսկսվեց հանդէսը։ Այս երկրորդ մասում բաւականին աշխուժութիւն մտցրին Գայիանեան և Յովնանեան դպրոցների քառաձայն խմբերգները՝ իրանց երգեցողութեան ուսուցիչներ Ա. Մանուկեանի և Տիգրանեանի ղեկավարութեամբ։

Շնորհաւորութիւններ արին մի վրացի պարոն, ապա տ. Դանիէլ-Բէկ մի խումբ հայ կանանց կողմից, բժ. Զարգարեան՝ Կ. Հ. Հրատարակչական Ընկերութեան կողմից, Արմենուհի Տիգրանեան՝ բարձր կուրսերի հայուհիների կողմից, Յովսէփ Ղորղանեան՝ Թիֆլիսի երդուեալ-հաւատարմատարների մի խմբի կողմից ռուսերէն լեզուով, Գ. Ղազարեան ժողովրդական համալսարանի հայ սեկցիայի կողմից, յայտարարելով որ ի յիշատակ այդ մեծ օրվայ սեկցիան որոշել է հայերէն պարապել մեծերի հետ շաբաթական երեք անգամ. Յովհ. Սպէնդիարեան՝ «Մշակ» լրագրի կողմից, Ա. Ղազարեան՝ «Հօրիզօնի» կողմից, Ն. Աղբալեան՝ «Նոր-Հոսանքի» կողմից, Յովհ. Տէր-Գրիգորեան՝ ժող. թատրոնի հայ խմբակցութեան կողմից, Յովհաննիսեան՝ Բեթղեհէմի դըպրոցի հոգաբարձութեան կողմից, Արամ Նազարէթեան՝ Հայ Դրամ. Ընկ. վարչութեան կողմից, տ. Ն. Յարութիւնեան՝ Հայուհեաց Ընկերութեան կողմից, «Մեղու» Ընկերութեան կողմից՝ տ. Ս. Պետրոսեան, հայ երաժիշտների կողմից շնորհաւորեց մի պարոն*)։

Ժամը 5-ին Մեսրոպ եպիսկոպոսը շնորհակալութիւն յայտնելով հոգաբարձութեանը և կոչ անելով ժողովրդին չը մոռանալ դըպրոցը՝ փակեց հանդէսը։

Եւ հանդիսականները սկսեցին ցրվել։

Հանդէսը վերջանալիս՝ Թեմ. առաջնորդի անունից հեռագիրներ ուղարկվեցին՝ փոխարքայի միջոցով Նորին Կայսերական Մեծութեանը, փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկովին, Վեհափառ Կաթողիկոսին և Մանթաշեանի ժառանգներին։

Դրսւում ցանկապատի վրա դեռևս ծածանվում էին բազմաթիւ դրօշակները։ Շատերի համար այդ հանդէսը առիթ էր գալու և տեսնելու Ներսիսեան դպրոցի նոր շէնքը։

Մի կենդանի հոյակապ կոթող է նա ինչպէս դպրոցի անմահ հիմնադրի համար, այնպէս և հանգուցեալ Մանթաշեանի համար։

Շէնքի ներսը մտնելիս, գլխաւոր մուտքի սանդուղքների վերջում այդ երկու մարդկանց անդրիները դէմ առ դէմ կանգնած՝ այդ են վկայում։

Տօնական ուրախ տրամադրութեան տակ ցրվեց ժողովուրդը։

Ի դէպ պէտք է նկատենք, որ Թիֆլիսի տօնակատարութիւնների ժամանակ կարգադրիչի ժէտօններով շատ-շատերն էին փայլում, բայց իրապէս կարգադրում էին մի քանի հոգի միայն...

Այս փոքրիկ նկատողութիւնը անելով, ես արձանագրում եմ ընդհանուրի տպաւորութիւնն ու կարծիքը. գուցէ դա շատ բան ասի հանդէսի ղեկավարութիւնը ստանձնողներին։ Լ.

ՅՕԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐԸ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

I

Քութայիս, 14 նոյեմբերի

Երէկ հայ տառերի գիւտի և տպագրութեան յօբելեանի առիթով տեղիս հայոց եկեղեցում կայացաւ հանդիսաւոր պատարագ և մաղթանք։ Ապա դպրոցի դահլիճում տեղի ունեցաւ գրական առաւօտ։

Դպրոցի ահագին դահլիճը լցված էր երսեռ բազմութեամբ։ Հանդէսը բացվեց «Մեր հայրենիք» երգով, ապա աւ.-ուսուցիչ Գրիգորեանը դրուատեց օրվայ նշանակութիւնը և Սահակի ու Մեսրոպի երախտիքը հայկական քաղաքակրթութեան և կուլտուրական առաջադիմութեան վրա։ Երկու մանուկներ արտասանեցին ոտանաւորներ, իսկ վերջում դպրոցի հոգաբարձու Մ. Ջանոյեան, օրվայ պատշաճ, վրացերէն մի հակիրճ բանախօսութիւն արեց, որ լաւ ազդեցութիւն գործեց հանդիսականների վրա։

Մէջ ընդ մէջ երգում էր երգեցիկ խումբը, որը նախօրօք պատրաստել էր Երուանդ քահանան և ղեկավարում էր ինքը։ Մոռացանք յիշել, որ պատարագի միջոցին մի ազդու քարոզ խօսեց տէր-հայրը։ Ժամը 2-ին ժողովուրդը ցրվեց լաւ տպաւորութեան տակ։

Տէր-հօր ջանքերով մի փոքրիկ գումար է հաւաքված ազգային դպրոցական ֆօնդի համար։ Ս. Նազարեան

II

Աստրախան, 9 նոյտ.

Աստրախանի Հայ-Դրական Ընկերութիւնը պատրաստվում է հայ գրերի գիւտի 1500-ամեակի և հայ տպագրութեան 400-ամեակի միացեալ տօնի առիթով մի մեծ երեկոյթ տալու համար։

Մի շաբաթից աւել է, ինչ երկու նկարիչներ ձեռնարկել են նկարելու տօնին յատուկ մեծադիր զանազան պատկերներ։ Նրանցից պատրաստները առայժմ ս. Մեսրոպի, ս. Սահակի և Անիի կիսաւեր պարիսպի և մի քանի եկեղեցիների պատկերներն են։ Մի քանի նկարներն էլ վերցված են զանազան գրքերից և ամսագրերից։ Բոլոր նկարված պատկերները պէտք է վաճառի հանվեն, և ստացված արդիւնքը յատկացվի դպրոցական ֆօնդին։

Երեկոյթը կը բանայ Դրական Ընկ. վարչութեան նախագահ Ռ. Աստուածատրեանը, ապա տեղի կունենայ Գ. ք. Մկրտումեանի ռեֆերատը տառերի գիւտի 1500-ամեակի և հայ տպագրութեան սկզբից մինչև ներկայ օրերիս պատմութիւնը։

Վերոյիշեալ մեծադիր պատկերների թւումն է Գր. Ջանշեանի «Братская Помощь» գրքի շապկի վրայի նկարից վերցված պատկերը։ Հայաստանի հարեւրաւոր գիւղերի թշուառ բնակիչների նմուշն է այդ պատկերը։ Նա ներկայացնում է մի մշեցի կնոջ՝ իր երկու կիսամերկ երեխաներով և ուրիշ ոչինչ։ Վ. Վարդանեան

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԱՌԵՐԻ ԳԻՒՏԻ ՅՕԲԵԼԵԱՆԸ

—

Նոր-Նախիջևանի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան կողմից՝ նրա նախագահ Գր. Չալխուշեանը նոյտ. 12-ին հետևեալ հեռագիրն է տուել Էջմիածին՝ Վեհափառ Կաթողիկոսի անունով.

«Նորին Ս. Օծութիւն Գէորգ V Պատրիարքին և Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց.

«Այբուբենը և տպագրական մամուլը մեզ փրկում են տգիտութիւնից ու կեղծիքից, որոնց մէջ խարխափում են անգրագէտները։ Լայն բանալով մեր առաջ բոլոր գիտութիւնների դռները, նրանք գիտութիւնների լուսաւոր ուղիով տանում են մեզ դէպի մեծ ու սրբազան ճշմարտութիւնը, որպիսին միայն պէտք է լինի մեր կեանքի նպատակն ու ձգտումը։

«Ու մեր ժողովրդական տօնի մեծ օրը խոնարհելով մեր գլուխը մեծ սրբի աճիւնի առաջ, սրբի, որ տուեց մեզ այբուբեն, Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան կողմից՝ ես ողջունում եմ Ձեզ, Ձերդ Վեհափառութիւն, և բոլոր ներկայ եղողներին և բովանդակ սրտով Ձեզ հետ միասին ես կը կամենայի բարձր աղաղակել, որպէսզի ինձ լսէին բոլոր հայերը. «Հայրենակիցներս, գիտութիւնից դուրս չը կայ խելացի կեանք. գիտութիւնները ապրում են այբուբենով ու տպագրական մամուլով. Թող ուրեմն այսուհետև իւրաքանչիւր գիտակից ու ազնիւ հայի նպատակը լինի՝ աշխատել դպրոցական ֆօնդի ուժեղացմանը, որպէսզի կարող լինենք ապահովել բոլոր հայերի ուսման գործը, որպէսզի չը լինի և ոչ մի անգրագէտ»։

«Այդ ուրախալի, բեղուն, լուսաւոր օրը դեռ շատ հեռու է, քանի մեր շուրջը արում են սուգ խաւարը. և ես խորապէս հաւատում եմ, որ այդ «օր»՝ մեր Մեսսիան՝ կը գայ։ Ապա ուրեմն աշխատենք և ապրենք յանուն այդ օրվայ իրականացման»։

—

Թիֆլիսում հրատարակվող վրաց «Թեմի» թերթը հոկտեմբերի 14-ի իր առաջնորդող յօդուածով ողջունում է իր եղբայրակից և հարևան հայ ազգի մեծ յօբելեանը, տալով սկզբում մինչև տառերի գիւտը Հայաստանում տիրող դրութեան հակիրճ նկարագիրը և Մեսրոպի ու Սահակի գործունէութիւնը ամփոփ։

Կ. ԿՈՒՍԻԿԵԱՆԻ ՃԱՌԸ

(Արտասանված Օչականում)

—

Վեհափառ Տէր և ժողովուրդ.

Գիր ու դպրութեան այս մեծ տօնին, հայ մտքի յաղթանակի այս մեծաշուք հանդէսին, Մոսկվայի հայ գաղութը սրտի բերկրանքով ողջունում է Ծայրագոյն Պատրիարքին՝ որպէս ազգընտիր ազգապետի, ողջունում է ժողովրդին՝ որպէս հայ ոգու պահնորդի և կենդանի աղբիւրի։

Ժողովրդիդ ընտիր զաւակներն են այսօր մեծարվող պանծալի Սահակ Պարթևը և Մեսրոպ Մաշտոցը. քո հոգու հիւթերով են սնված գաղափարի և պարտքի այդ առաքեալները։ Երջանիկ է այն ազգը, որ 1500 տարի առաջ հանդէս է բերել այդ մեծագործներին, պատմական կեանքի իրաւունք ունի այն ցեղը, որ հնութեան անհարկու խաւարի մէջ ծնել է այդ լուսաւորիչներին։

Հայրենիքի նիւթական մեծութիւնը չէ, որ նրանք հոգացել են. ազգի հոգևոր բարգաւաճումն է, որ նրանք երկնել են։ Եւ գաղափարական Մեսրոպ Մաշտոցը իր գործակից ս. Սահակի հետ տուին քեզ գիր, տուին քո ստեղծագործութեան, քո խոհ ու յոյզերի, քո խինդ ու վշտի արտայայտութեան սքանչելի գործիքը։ Եւ քո հոգին վառվեց սրբազան հրով։ Եւ գիրն ու դըպրոցը դառնում են քո կեանքի ամրակուռ կայանը, քո ապահովութեան միակ խարիսխը, քո մտքի կենարար աղբիւրը։ Եւ հայութիւնը քրիստոնէական կուլտուրայի հաղորդակից է հանդիսանում. դէմ տալով ասիականութեան բուռն յորձանքին՝ նա պաշտպանում է գիտութեան լոյսը, կատարում է մի վեհ առաքելութիւն։

Դարեր գլորվեցին անցան, անխնայ ժամանակը իր արիւնաներկ հոսանքի մէջ կործանեց-ոչնչացրեց հզօր պետութիւններ և ազգեր, իսկ դու, հայ ժողովուրդ, կանգուն մնացիր, որպէս ճկուն եղէգ. սուր ու կրակին դիմացար, արեան գետերից անվնաս դուրս եկար, և սարսափի ու տառապանքի բովից անցած՝ դու պահպանեցիր քո բազմաչարչար գոյութիւնը, պահպանեցիր քո ազգային դէմքը։ Եւ այս բարիքը դու պարտական ես քո մեծ զաւակներին, քո ստեղծագործութեան վառ արտայայտիչ ս. Սահակին և Մեսրոպին։ Քեզ փրկեցին ոչ հայ աշխարհի մեծամեծներն ու իշխանաւորները, ոչ հայ երկրի զօրեղներն ու կրեսոսները. քեզ փրկեցին գիրն ու դպրութիւնը, քո հոգու այդ մշտավառ ջահը։

Ապաւինենք ուրեմն այդ հրաշագործ դըպրութեան, սիրենք նրան որպէս մեր աչքի լոյսը, սիրենք գիրն ու դպրոցը, և դու, հայ ժողովուրդ, միշտ կանգուն կը մնաս, կը մտնես ստեղծագործող մարդկութեան շարքը, կը ձգես քո արժէքաւոր լուման ընդհանուր կուլտուրայի գանձանակը։

Օ՜ն ուրեմն, խոնարհվենք խաւարի մէջ մեզ լոյս ծագող, լքման միջոցին մեզ ոյժ տուող Պաշտէլեաններին յիշատակի առաջ, վառ և բորբոք պահենք մեր հոգու խորքերում նրանց սրբազան աւանդներն ու պատգամները, սովորենք գնահատել մտքի մշակներին, գաղափարն ու պարտքը, և մենք ապագայ ունինք, և մենք կարող ենք պատւով ապրել։

Ցաւիտենական հանգիստ հայութեան մեծ զաւակաց ոսկորներին, կեցցէ՛ նրանց ծնող ազգը։

ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՃԱՌԸ

(Արտասանված նոյտ. 13-ին Վանքի տաճարում)

—

«Ո՛չ գրով, այլ հոգով, զի գիրն սպանանէ, այլ հոգին կեցուցանէ»։

Կորնթացոց Բ. 3—6.

Տիեզերքի Տէրը, յաւիտենական ճարտարապետի ձեռքը գեղեցիկ էր կերտել այն երկիրը. Նրա հիմքը դրել էր չորս մեծ գետի ակունքների վրա, նրա շուրջը անեղ լեռների շարքեր շարել, որ պար բռնած, թև թևի, թիկունք թիկունքի տուած հսկաների նման պահապան կանգնեն այն մարգարտաթաւալ ակունքների վրա, զրկեն նրանց հովիտները բազկատարած գրկով, որ չար հողմերը չարչաւեն, մրրիկները չը խուժեն նրա ալեան ծոցը, որ դաժանութիւնը չը թունաւորէ նրա մեղմ ու անոյշ օդը։ Հզօր ճարտարապետի մուրճը լեռների լանջերը բացել, բիւրաւոր կէկէւն աղբիւրներ էր քաշել նրանց ստինքներից, որոնք կաքաւների գլգլոցով վազում են դէպի դաշտ ու հովիտ՝ զովութիւն փռելու։

Նա լի բռներով իր ձեռքի առատութեան եղջիւրից թափել-թափել, լցրել էր լեռ ու հովիտ, դաշտ ու դուրան պէս-պէս նուշ ու անուշ պտուղներով, կենդանութեան անսպառ հացով։

Պահ մի ճարտարապետն իր մուրճը դրել, նկարիչն իր վրձինն է առել ու լերկ լեռները կանաչ վերարկուով, անտառների ծոփ վարսերով զարդարել, երկրի երեսը բիւր երփներանգ ծաղիկներով զուգել, որոնց բոյրն՝ իբրև անուշութեան խունկ ու կնդրուկ՝ բարձրանում է դէպի վեր, դէպի ջինջ եթերքը, դէպի Ստեղծագործողի աստղավառ ապարանքը։

Այս այն երկիրն է, ուր մեր նախնիք իրանց բոյնը հիւսեցին, այս Եդեմի դրախտն է, հայ բանաստեղծի խնկած «Հայաստան, երկիր դրախտավայր», դու և բնիկ իմ հայրենիք»։

Այս հողն ու ջուրը, բնիկ հայութեան այս բուրաւէտ որորանը անդրանիկ ու հզօր կապն եղաւ հայ հոգիների մէջ, հայկական միութեան էն զօրեղ գրաւականը։ Եւ սիրած ու պաշտած հայրենիքի ծոցում հայն իր քաղաքական կեանքի, կենսակերթակեթեան կրօնքի, լեզուի հիմերը դրաւ, որոնք ոսկեղէն շղթաներով էլ աւելի ամուր կապեցին հային հայրենիքի հետ։

Բայց այն ծ՛ր դրախտն է, ուր պարիսպների տակ, ուր թաւուտների մէջ դարանակալ օձը, ատկանութեան ու նախանձի թոյնը բերնում չի սողում։ Արևելքի ու Արևմուտքի հզօր ազգերն իրանց ժանտ հայեացքը, իրանց աչքը յառեցին այն թանգագին մարգարտի վրա, որ Հայաստան էր կոչվում. ու դարերով բանակ բանակի ետևեւից, Սևանայ շարան-շարան մութ ամպերի նման իջան մեր աշխարհ իրար ձեռքից

---

*) Խօսված յիշեալ ճառերից մի քանի ուշագրաւները լոյս կընծայենք «Մշակի» վաղվայ համարում։ Խմբ.

խլելու այն մարգարիտը, նրանով իրանց փառքի բարձունքը, իրանց Թագի պսակը զարդարելու։ Եւ այդ պատերազմների արնաներկ դաշտերում ոտնատակ եղաւ Հայաստանը, չէնն՝ անշէն, ապառն անապատ դարձաւ, բոյսն ու ծաղիկ նրանց ձիանց սմբակների տակ չորցան։

Հայ քաղաքական կեանքի հիմերը շարժեցին բռնաւորները, բայց այս դեռ կործանման ահեղ ահաւորութիւնը չէր. ոչ մի ազգ արեան գետերով չի տարվել դէպի անդունդները, արեան ծովում չի խեղդվել։ Առաւել վտանգաւոր են այն ժանտ գործիչները, որոնք մի ազգի հոգին են Թունաւորում, որոնք բութ դանակով, առանց արիւն փոթելու, հոգիների միութիւնն են խզում։ Կուզե՞ս մի ազգ քաշել դէպի յաւիտենական մոռացութիւնը, դէպի անդունդը, կտրտէ նախ նրա կրօնական կապերը։ Ամենայն բարձր տենչանք, ամենայն ոգեորութիւն, որ մարդու հոգին դէպի վեր է քաշում, լինի հայրենասիրութիւն, լինի որդեսիրութիւն, լինի փառք, լինի հաւատ, լինի գիտութիւն, կրօնական զգացմունք է, կապերից հզօրագոյնը մի ազգի որդոց հոգիների մէջ։

Եւ օտարների կրօնքը, չաստուածները ծպտեալ հագուստով մուտք գործեցին Հայաստան, անարիւն պատերազմ յայտարարեցին հայ կրօնքին, կործանեցին նրա բագիններն հայ սրտերում և իրանք տեղը նստան։ Հայն արհամարհեց իր տենչանքներն, իր կրօնքը, պաղեցաւ իր աստուածներից և օտար աստուածների գիրկն ընկնելով նրանց ներշնչումներով օտարին մօտեցաւ սրտով։

Օտար ներշնչումները, օտար սատանան փորձութեան ենթարկեցին հային և քաղաքական ասպարէզում փառասէրների հոգին գողանալով՝ օտար դիրքեր, օտար ոսկի, օտար ճոխութիւն, օտար փառք առաջարկեցին մթան մէջ հայ նախարարներից շատերին, որոնք իրանց պարտքերը մոռանալով՝ բռնութեան մտրակով դաղեցին իրանց հէգ ժողովրդին, ուծացան իրանց երկրից, ըմբոստացան իրար դէմ, արհամարհեցին հայ Թագաւորներին և ընդհանուր պառակտում առաջ բերելով մայր հայրենիքում՝ քաղաքական անկախութեան համար գերեզման պեղեցին։ Օտար դիւանագիտութեան օձաշունչ ներշնչումներից Մայր Հայաստանը իր խսկ ծոցից մանր ու խոշոր օձեր ծնաւ, դաւաճանութեան գարշ հերոսներ, որոնք հայ կեանքի վրա ամօթանքի մուրը քսեցին։ Այդ օձերի Թոյնից Թունաւոր ու Թաւալգլոր ընկան արիները, ընտիր հայերը, որ լուսացող պսակն էին հայոց փառքի։

Օտար շունչը, օտար խոշշակը փչեց և հայի դէմքին, բերնի մէջ անդամալոյծ դարձնելով նրա լեզուն. Թէև մեզ անծանօթ մթութեան մէջ, բայց նշմարելի է, որ հնուուց հայը իր գիրն ու գրականութիւնն է ունեցել, իր ոսկեղէնիկ կապը ազգային միութեան։ Բայց ինչպէս՝ չը գիտենք, դեւերը գողացան այն գիրն ու հայի ձեռքը օտարի գիր տուին։

Այս տխուր վիճակի մէջ էր Հայաստանը IV դարում, իր քաղաքական անկման ճանբէն բռնած, երբ քրիստոնէութիւնը վրա հասաւ մեծ Լուսաւորչի ձեռքով։ Քրիստոնէութիւնը, որի բարոյական ներշնչումներին կարօտ էր հայը, հեռացուց օտարներից հայու սիրտը պահ մի, բարոյական միութիւն ստեղծեց հայ ազգի մէջ, բայց նա իր հիմունքները ազգային հոգուն վրա չը դրաւ. նա աջ ու ձախ կործանեց, ինչ որ հային կարող էր յիշեցնել նրա անցեալը. Նրա յաղթական դրօշը ազգային անապատի վրա փողփողեց։

Հայը գիր չունէր, որ իր գրով Աւետարան կարդար. և ահա սև ճարեկներու երամներով Յունաստանից՝ յոյն, Ասորիքից՝ ասորի քահանաներ ողողեցին Հայաստան իրանց գրով ու դպրութեամբ ուսուցանելու հայ մանուկներին, իրանց լեզուով տարածելու Քրիստոսի Աւետարանը։ Դրանք առաքեալներն էին աւելի շուտ իրանց տէրութիւնների, քան քրիստոնէութեան. մի ազգ կործանելու համար դիւանագէտի ձեռքին ամենալաւ միջոցը կրօնքն է։ Կրօնքի պատրուակով որոշ քաղաքական դաւանանք արագապէս է հաստատվում։ Եւ յոյն ու ասորի քահանաները աջողութեամբ պիտի պսակէին իրանց առաքողների յոյսերը հայոց լեզուն սպանելով ու հայութեան արմատը բրելով, եթէ հայ հանճարը չը վառվէր ու չը լուսաւորէր նրանց բերած խաւարը մեր երկիր։

Անդունդի բերանում հայ միտքը, զգացմունքը, կամքը առաջ մղեց Պարթև Սահակին, չնաշխարհիկ Մեսրոպին, որոնք հոգու տագնապով հայ գիրն ստեղծեցին։ Ռահ գետի ափերին, ուր հայ Թագաւորն ու նախարարներն իրանց զօրքով, հայ հայրապետն իր կրօնական դասով, հայ ժողովուրդն իր միլլիոնաւոր բազմութեամբ ընդ առաջ ելնելով իր աննման վարդապետին հայ գիրն ընդունեց, այդ օրը հայի փրկութեան, ազգի ազատութեան արշալոյսն էր տօնվում։ Հայոց գիրը ծնող մայրն է հայ հոգիների միութեան. Ռահ գետի վրա այդ միութիւնն էր տօնում հայ ազգն իր լրութեամբ։

Հայոց գիրը լոկ տառ չէր, այլ հոգի. նա հայ հոգուց, հայ վսեմ տենչանքներից էր բղխել. նա հոգի էր, զօրութիւն։ Իսկ ինչ հոգի է, այն հրաշալիք է, աստուածային շունչ երեսին, կնիքը վրան։

Եւ հոգեղէն գիրը հրաշք գործեց. հայացի դաստիարակութեամբ սնված ս. Թարգմանիչների խումբը հայացի կազմակերպեց ազգային եկեղեցին, նրա հիմերը ազգի հոգևոր միութեան ու տենչանքների վրա հաստատելով։ Յոյն և ասորի քահանաները, որպէս հրեշտակներից հալածական սև գնդեր, գրկեցին իրանց Աւետարաններն ու քաշվեցին հայոց աշխարհից։ Օտար դիւանագիտութեան Թակարդները խորտակված էին և նրանց ցանցերի մէջ ընկնելու մօտիկ հայն ազատված։

Երբ դիւանագիտութեան երեսից դիմակն է ընկնում, այնտեղ կոպիտ ույժի սուրն է շողում. և շողաց պարսից ահեղ սուրը հայոց գլխին Աւարայրի դաշտում. բայց «ո՛չ սուր, ո՛չ հուր, ո՛չ հրեշտակ, ոչ մարդիկ», ոչ արեան հեղեղ անկարող եղան քանդել հայոց ազգային եկեղեցին, որ միութեան կապն էր, հայու հաւատի ամուր խարիսխը, ոչ լռեցնել նրա գողտրիկ լեզուն, որ հոգեղէն, հոգիացած գրից Թափ էր առել, ոչ բեկանել նրա յոյսը, որ գրով ուսած գիտակցութիւնից էր ճառագայթել։

Եւ հայը իր գլխին եկած բոլոր խժդժութիւնների մէջ հոգեշունչ գրի սուրբ զօրութիւնով պահեց իր հոգու անկախութիւնը, իր կեանքը։

Գրի տօնը հայոց կեանքի տօնն է, ազատութեան մեծ տօնը։

Հայ ազգ, շնորհաւոր լինի քեզ քո կեանքիդ, քո անմահութեանդ վերջին 1500-ամեակը։

Բայց վա՜յ այն ազգին, անխրատ ազգին, որ միայն իր անցեալով է պարծենում, որի ներկան մռայլ ու մշուշ, որի գիրը խաչի նման փրկութիւն էր միայն անցեալում, խսկ ներկայի համար միայն գայթակղութիւն. «Ոչ գրով, այլ հոգով, զի գիրն սպանանէ, այլ հոգին կեցուցանէ»։ Միայն հոգիացած գիրն է փրկում, անհոգի գիրը լոկ տառ է և մահու գործիք։

Մինչև այժմ Թև առած միտքս անցեալի ոլորտներում էր սաւառնում. նայում եմ վար դէպի ներկան ու ծալվում են Թևերս, ծալվում են նետահար Թռչնի Թևի նման, որ վար է գլորվում։ Այժմեան հայոց գիրը Մեսրոպի հոգիացած գիրը չէ, այլ լոկ տառ, եղջիւրաւոր ատելութեան գործի, հայոց միութեան սրբազան կապը խզող դանակ, մանր ու խոշոր դաւաղրութեանց Թակարդ իրար դէմ, պարսաւագիր, գիր մեռելութեան, այլ ոչ կեանքի։ Եւ ահա տեսնում եմ հեռու մթան մէջ՝ գալիս են, նորէն Հայաստան գալիս յոյն և ասորի քահանաները իրանց Աւետարանները գրկած։

Եւ Ե. ոսկեղէնիկ դարու բարձունքից ս. Սահակն ու Մեսրոպ տխուր հայեացքով, Ռահ գետի ափերին հայկական հոգիների միութեան հիմնադիր հայութիւնը այրող ափսոսանքով մեզ են նայում։ Նրանք հարցնում են մեզ, հայ բանաստեղծի բերնով հարցնում ու պատասխան սպասում. Հայեր, «Ազգերնիս մէկ, լեզունիս մէկ, հաւատնիս մէկ, հայրերնիս մէկ, հայրենիքս մէկ, փառքերնիս մէկ, ինչո՞ւ չըլլայ սրտերնիս մէկ»։

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, հայեր։ Վառեցէք ձեր խղճմտանքի լապտերն ու գնացէք պատասխան տալու։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

1913 Թ. յուլիս ամսին ռուսաց դիւանագէտները մշակեցին հայկական բարենորոգումների նախագիծ, որ ուղարկվեց Կ. Պոլիս, ռուսաց դեսպան Մ. Գիրսին։

Այդ նախագծի համաձայն, կազմակերպվում էր մի հայկական նահանգ, որի գլուխ նշանակվելու էր Թիւրքիայի կողմից և մեծ պետութիւնների համաձայնութեամբ գեներալ-նահանգապետ։

Նախագծի մէջ ասված էր, որ այդպիսի գեներալ-նահանգապետ կարող է լինել եւրոպացի կամ Թիւրքահպատակ քրիստոնեայ։ Գեն. նահանգապետին կից գոյութիւն էր ունենալու առանձին խորհուրդ հայկական գործերը վարելու համար։

Ռուսաց առաջարկութիւնը առաջ մղեց այն հարցը, Թէ անհրաժեշտ է հաւասարութիւն սահմանել հայկական վիլայէթների սահմաններում բնակվող մահմեդականների և քրիստոնեաների միջև։

Բացի դրանից, ռուսաց դիւանագիտութիւնը հարկաւոր է գտնում կանգ առնել մանրամասնօրէն այն եղանակների վրա, որոնցով հաստատվելու է մշտական վերահսկողութիւն ընդգծված բարենորոգումների գործադրութեան վրա։

Պետերբուրգի կաբինէտի նախագիծը քննութեան առարկայ դարձաւ շահագրգռված դեսպանների միջև և Կ. Պոլսում էլ տեղի ունեցան խորհրդակցութիւններ։

Օսմանեան կառավարութիւնը իր հերթին մշակեց բարենորոգումների ծրագիր հայ ազգաբնակութեան համար։ Թիւրքերը կարծում էին, որ ցանկալի ուղղութեամբ բարենորոգումների հարցի լուծման համար պէտք է Հայաստանում նշանակել վեց տեսուչներ, որոնց վրա պարտականութիւն դրվի հսկել ընդգծված ծրագիրը իրականացնելու։

Բացի այդ, օսմանեան կառավարութիւնը յայտնեց, Թէ ցանկանում է կազմակերպել հայկական վիլայէթների սահմաններում ժանդարմէրիա, որի գլխաւոր դերը պէտք է լինի վերականգնել կարգուկանոնը։

Թիւրքաց նախագիծը երրեակ դաշնակցութեան, մասնաւորապէս Գերմանիայի ուշադրութիւնն էր հրաւիրում։ Գերմանիան կտրուկ ձևով պնդեց՝ քննել Թիւրքիայի առաջարկութիւնները, որոնք, գերմանական դեսպանի կարծիքով, կիրականացնեն եւրոպական կառավարութիւնների խնդիրները։

Գերմանիայի այդ քայլը գլխաւորապէս Ռուսաստանի դէմ էր ուղղված։ Կ. Պոլսի գերմանական դեսպան բարօն Վանգենհէյմը պնդում էր մանրամասնօրէն ուսումնասիրելու Թիւրքական առաջարկութիւնները։

Վերջ ի վերջոյ երրեակ դաշնակցութեան դիւանագէտները յաղթանակ տարան, և Կ. Պոլսի դեսպանների միջև մի կողմից, Բեռլինի և Պետերբուրգի կաբինէտների միջև միւս կողմից՝ տեղի ունեցաւ մտքերի փոխանակութիւն, որ յանգեց այն բանին, որ առաջ մղվեց հայկական վիլայէթների բարենորոգումների նոր նախագիծ։

Այդ նախագծի համաձայն, Կ. Պոլսի դեսպանները այն եզրակացութեան եկան, Թէ պէտք է կազմակերպել երկու առանձին նահանգ Հայաստանում, որոնք պէտք է կառավարվեն գեներալ տեսուչների ձեռքով։ Միաժամանակ պէտք է ճանաչվի մահմեդական և քրիստոնեայ ազգաբնակութեան հաւասարութիւնը։

Հէնց այն է՝ նոր էր որոշված նոր նախագիծը, կազմված մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչների ձեռքով, երբ Բ. Դուռը խօսեց իր սեփական ծրագրի մասին, որ մշակվել է դեռ 1881 Թւին, յայտնելով որ հէնց այդ ծրագիրը պէտք է գործադրվի ներկայումս։

Միանգամայն անկասկած է, ինչպէս ասում են դիւանագէտները, որ կանգ առնելով դեռ 1881 Թ. ընդգծված բարենորոգումների վրա, օսմանեան կառավարութիւնը կամենում է միայն ժամանակ վաստակել և գործը իր վախճանին չը հասցնել այն մտքով, որ նա լուծվի այնպիսի ուղղութեամբ, ինչպէս ցանկանում է Եւրոպան և Ռուսաստանը մասնաւորապէս։

Եռապետեան համաձայնութեան կաբինէտները միանգամայն համոզվել են դրանում և Սազօնովի ու Պիշոնի և Բէտման Հօլվէգի խորհրդակցութիւնները ձգտում են, ինչ էլ որ լինի, գործադրել տալ բարենորոգումները ոչ Թէ Թղթի վրա, ինչպէս այդ կամենում է Թիւրքիան, այլ և կեանքի մէջ։

(«Н. В.»)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այդ խորագրի տակ անգլիական «Դէյլի Տէլէգրաֆը» իր հոկտ. 11-ի (ն. տ.) համարում զետեղել է իր յատուկ Թղթակցի մի յօդուածը Կ. Պոլսից։ Թղթակիցը համարելով բալկանեան խնդիրը ներկայումս դէպի իր վախճանը խոնարհված, Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև բանակցութիւններն էլ իբրև վերջ գտած, միւս խնդիրը «որ նորից սկսած է սուր դառնալ, դա բարեփոխութիւնների խնդիրն է, և առանձնապէս Հայաստանի բարեփոխութիւններինը»։

«Թանինը», — գրում է նա, — Երիտասարդ-Թիւրքիայի օրաթերթերից ամենակարևորը, Հիւսէին Ջահիդ-բէյի գրչով երկու յօդուած է հրատարակել, ուր արևարար յայտարարվում է սկզբունքով, որ «Թիւրք կայսրութեան ապագան կախված է այն մտահոգութիւնից և արագութիւնից, որով Մ. և Ա. կուսակցութիւնը կարող կը լինի օգտագործել իր նորերումս աչքի ընկնող աջողութիւնը՝ ի գլուխ բերելու համար գործը այն բարեփոխութիւնների, որոնք բազմիցս խոստացված և երբէք իրականութիւն գտած չեն»։

Անցնելով Մահմուդ Շէվքէթի պլանին, նա գրում է. «Հիմք առնելով ինչ-ինչ կարելի պատահականութիւններ, հարկաւոր է հրապարակել բարեփոխութիւնների ներկայ դրութիւնը Հայաստանի նկատմամբ, մանաւանդ որ երիտասարդ-Թիւրք քաղաքականութեան նոր փազիսի մէջ ուղղակի շահագրգռութիւն կայ բրիտանական կառավարութեան համար։ Ցիշելի է, որ երբ Մահմուդ Շէվքէթ փաշայի կաբինէտը իշխանութեան գլուխն անցաւ, վճռված էր որ Թիւրքիան պէտք է վերակազմվէր Արևմտեան մի արդի հիմքի վրա՝ բաժանվելով տեսչական (inspection) վեց հատուածների (sections) կամ գօտիների (zones), ուր արտաքին վարիչները (administrators) լիազօրված լինելու են լայն իշխանութեամբ և չիման մէջ արևմտեան պաշտօնատարների հետ Կ. Պոլսում, որոնց գործունէութիւնն այլ և այլ մինիստրութիւններին խորհրդատու լինելու ձևն է առնելու։

«Այդ պլանը, որ լրիւ նկարագրված է «Դէյլի Տէլէգրաֆի» անցած յունվարի համարում, ծառայելու էր — գոնէ ինչպէս մտածում էր սպանված մեծ վէզիրը — որպէս հիմք բարեփոխութիւններին Հայաստանում, հայերից բնակված վիլայէթները կազմելով վեցից երկու գօտի։ Թող այդ, Մահմուդ Շէվքէթը ցանկանում էր վերանորոգել Թիւրքիայի և Անգլիայի միջև գոյութիւն ունեցող յարաբերութիւնները Կիպրոսի պայմանագրութեան հիմքի վրա. 1) գոհացուցիչ կերպով կարգադրելով ծագող վէճերը Մեծ Բրիտանիայի հետ և 2) խնդրելով Անգլիայից տեխնիկական մի մարմին հայթայթել Անատոլիայի վիլայէթների և ներքին գործերի մինիստրութեան համար»։

—

Ապա Թղթակիցը խօսում է ծաւալ առած մեքենայութիւնների (intrigues) մասին։ «Այդ ծրագիրը ոչինչ դարձան շնորհիւ Թիւրքիայում ծագած հակառակութիւնների և դաւերի, որով մեծ վէզիրը խափանվեց իր մտադրութիւնների մէջ արևմտեան քաղաքակրթութեանը կատարելապէս անգէտ մոլեռանդների կողմից։ Պրինց Սաիդ Հալիմ ևս, որ գործում էր իբրև ժամանակի արտաքին գործերի մինիստր, նոյնպէս պատահեց այնքան խոչընդոտների, որ Թանգագին շաբաթներ ի զուր վատնեց հարկաւոր գործնական ձեռնտուութիւնը ստանալու համար։

«Միւս կողմից, Անգլիան, մտահոգված Ռուսաստանում և Գերմանիայում ծնունդ առած նախանձից, որ Թիւրքական նախագծով Հայաստանի տեսչութիւնը ամբողջապէս իրան է հաւատացվում, վարանվեց Թիւրքական կառավարութեան խնդրած պաշտօնեաները նշանակելու։ Սակայն ինչպէս՝ անցած յունիսի վերջում «Դէյլի Տէլէգրաֆի» ընթերցողները առաջինը իմացան, որ արտաքին պաշտօնէութիւն (Foriegn Office) սկզբունքով հաւան է եղել Հայաստանի համար երկու տեսուչներ անուանելու և մէկ ընդհանուր տեսուչ (inspector-general) ներքին գործերի մինիստրութեան համար։

«Միևնոյն ժամանակ, սակայն, ռուս դիւանագիտութիւնը անգործ չէր նստած։ Ռուսաստանը, նորերումս հայերին պաշտպան կանգնելու ստանձնած դերը առաջ վարելով, տրտունջ յայտնեց, որ Թիւրք կառավարութիւնը բաւարար գործօն միջոցներ ձեռք չէ առած Անատոլիայում գոյութիւն ունեցող անտանելի կացութեան նկատմամբ, և որ պէտք է ընդունվեն ի գործադրութիւն Բեռլինի դաշնագրութեան 61-դ յօդուածի տրամադրած անհրաժեշտ միջոցները։ Այդ բանը, Թելադրում էր, կարգադրվելու է վեց մեծ պետութիւնների կողմից նշանակված մի դեսպանաժողովում հայկական ռէֆորմների համար մի պլան մշակելու։

«Թելադրված ուղղութեամբ դեսպանախորհուրդը արդեամբ տեղի ունեցաւ անցած յուլիսում, և անմիջապէս յայտնի եղաւ բաժանման երկու գիծ։ Ռուսական առաջարկութիւնն այն էր, որ վեց գլխաւոր վիլայէթները կազմելով Հայաստանի մի նահանգ դառնալու է մի առանձնակ նահանգ, որի վարիչը լինելու է մի կառավարիչ, նշանակված վեց մեծ պետութիւնների հաւանութեամբ, ըստ օրինակի Լիբանանի կառավարչի։

«Միւս առաջարկութիւնը մէջ էր բերված Գերմանիայի կողմից։ Այդ ծրագիրը իսկապէս Թիւրքիայինն էր — այն է, վարչական երկու գօտի (շրջան) պէտք է լինի, և երկու ընդհանրական տեսուչներ, Բ. Դռնից անուանված։

«Բայց բաժանման այդ գիծը երկար գոյութիւն չունեցաւ։

«Դեսպանախորհրդի կողմից ի վերջոյ իւրաքանչիւրը իր համապատասխան դիւանին ուղղելով խնդիրները, Գերմանիան, որը բոլէն յարմար դատեց իր համար մի հայկական յաճախորդ վաստակելու Ասիայում բարդութիւններ ծագելու դէպքում, անյապաղ քննութեան առաւ խնդիրը։ Պրոֆեսոր Լէփսիուսին, որ քաջածանօթ գերմանացի արևելագէտ էր և հայ լեզուի մասնագէտ, ուղարկեց Անատոլիա, ուր նա բանակցեց բազմաթիւ և առաջաւոր անձերի հետ։

«Միւս կողմից, Պօղոս Նուպար փաշան, հայ պատուիրակութեան գլուխը Եւրոպայում, խրախուսված Պարիզի գերման դեսպան բարօն ֆօն Լէօնի հետ ունեցած տեսակցութիւններից, որը մի ճշմարիտ բարեկամական տրամադրութիւն ցոյց տուեց առ նա, այցելութիւն արեց Բեռլինում, ուր նա պաշտպանեց այն տեսակէտը, որ հարկաւոր էր հոգալ մի կերպ եւրոպական հսկողութեան կամ վերահսկողութեան մասին, եթէ բարեփոխութիւններն Հայաստանում իրօք ի գործ դրվելու էին կոչված։

«Դրա արդիւնքը Գերմանիայի բռնած դիրքի ամբողջական փոփոխութիւնն եղաւ, և գերման կառավարութեան հաճութիւնը հետևեալ կէտերի մասին.

«1) Շարունակելով հանդերձ պահպանել երկու գօտիներ և երկու ընդհանրական տեսուչներ ունենալու ծրագիրը, Գերմանիան հաճ և հաւան է, որ այդ ընդհանրական տեսուչները նշանակվեն վեց մեծ պետութիւններից, և

«2) Գերմանիան նոյնպէս հաւան է, որ վիլայէթներում և սանջակներում, և քաղաքական ու զինուորական պաշտօնների մէջ այն տեղերում, ուր բնակչութիւնը բացարձակապէս մուսուլմաններից չէ կազմված, մուսուլմների և քրիստոնեաների միջև ներկայացուցչական հաւասարութեան ընկերութիւնը պահպանվի խորհուրդների կազմի մէջ. հաստատուն մնալով, բայց և այնպէս, որպէս ղեկավարիչ կէտ, համեմատական ներկայացուցչութեան սկզբունքի ընդունելութեան վրա, բայց եւրոպական տեսուչներից արված նոր Թւահամարն առնելով հիմք, և հինգ տարի վերջը՝ այդպիսի Թւահամարն արված լինելուց յետոյ»։

—

Ի վերջոյ Թղթակիցն առաջ է բերում Թիւրքական հայեցակէտը։

«Ինչ կը վերաբերի օսմանեան կառավարութեանը, նա որոշել է մերժել ռէֆորմների այդ հիմքը, որը միշտ նրան յանձնարարված է եղել կիսապաշտօնապէս։ Բ. Դուռը պնդում է, որ Բեռլինի դաշնագրի 61-րդ յօդ. իրան չէ պարտադրում ընդունել վեց մեծ պետութիւններից հաւանութիւն գտած օտար պաշտօնեաների վերահսկողութեան սկզբունքը, և, ի յաւելումն, յայտարարում է, Թէ ինքն համոզված է, որ Անատոլիայի ազգաբնակութիւնը պատրաստական չէ եւրոպական պետութիւններից Թիւրքիայի վրա բռնաբար դրված ռէֆորմներին հաւանութիւն տալու։

«Թէև, խնդրի այս վերջին կայանում, օսմ. կառավարութիւնը ճանաչելիս լինի, որ Անգլիան գուցէ կարող չէ Դռնից խնդրված պաշտօնեաները ընձեռել Հայաստանում պաշտօնավարելու համար, Թիւրք կառավարութիւնը չէ դադարում յուսալուց, որ իր կատարեալ վստահութեան այս նշանը, և իր պատրաստականութիւնը լայնածաւալ և պատուաւոր ներգործութեան մասին՝ վախճանապէս մերժվելու չէ Մեծ Բրիտանիայի կողմից։

«Ցետոյ, դարձեալ, յիշատակածս յօդուածները «Թանինի» մէջ՝ պարունակում են անձնական նախատես հայեացք։ Եթէ նրանք իսկութեան արտայայտութիւն լինելու են կոչված, ապա կարող էք հաւատ ընծայել, որ Թիւրք կառավարութիւնը ամենայն ճիգ ի գործ դնելու վրա է հայկական խնդիրը այն կերպ լուծելու, որը ոչ եւրոպական, ոչ էլ ռուսական լինի, այլ միանգամայն օսմանական և «գոհացուցիչ»

ԻՒՇՋԻՆՍԿԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

—o—

ԲԷՅԼԻՍԻ ԳՈՐԾԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

Կիէվ, 14 հոկտեմբերի

Մեղադրող կողմերի խնդրանօք կարդացվում է բացակայ Ամվրօսիա վարդապետի ցուցումները՝ տրված նախնական քննութեան ժամանակ։ Յիշեալ վարդապետը յայտնել է, որ անձամբ չէ ուսումնասիրել բիտուալ սպանութիւնների վարդապետութիւնը, սակայն յաճախակի խօսակցել է հրէականութիւնից ուղղափառութիւն ընդունած եկեղեցականների հետ, և համոզվել է, որ հրէաները, մասամբ խասիդները, առանձին սովորութիւն ունեն ձեռք բերել արիւն՝ անմեղ տղաներին սպանելով՝ բաղարջի մէջ գործածելու համար. ըստ Թալմուդի արիւնը ծառայում է կեանքի սիմվօլ, իսկ նոյն Թալմուդով — հրէաները կեանքի միակ տէրերն են, մնացած մարդիկ — նրանց ստրուկներն են. անգամ բաղարջի համար կարելի է գործածել այդ ստրուկների արիւնը. հրէաները կամենում են, որպէս զի այդ գիտակցեն բոլոր ոչ-հրէաները, ուստի և քրիստոնեայի մարմինը, ուրից քամված է արիւնը, չը պէտք է անհետ կորչի, այդ պատճառով այնպէս են անում, որպէս զի ցուցում չը լինի Թէ ո՛րտեղ և ո՛ւմ ձեռքով է սպանութիւնը կատարվել։

Ապա նկարագրելով արիւն քամելու եղանակը, վկան ցոյց է տալիս, Թէ վէրքերը մարմնի որոշ մասերում պէտք է լինեն մօտաւորապէս 45 հատ։

Բժիշկ Տուգանօվը, որ անդամահատել է ժենիա Չեբէրեակի մարմինը, դատախազի հարցին պատասխանում է, որ Չեբէրեակովան ամեն միջոց ձեռք առած է եղել, որպէս զի երեխաները չառողջանան, այլ մեռնեն։

Եկած պրոֆեսոր Սիկօրսկին, որ բացակայ էր հիւանդութեան պատճառով, մասնակցում է էկսպերտիզային։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

✦ Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրոնցօվ-Դաշկօվը կոմսուհու հետ միասին Թիֆլիս կը ժամանեն վաղը ցերեկով, ժամը 4-ին։

✦ Ինչպէս հաղորդել էինք, Հայ Ազգագր. Ընկերութիւնն ի պատիւ հայ գրերի և տպագրութեան կրկնակ յոբելեանների, նախաձեռնել է կազմակերպելու հայկական հրատարակութիւնների ցուցահանդէս։ Արդ, այսօր, չորեքշաբթի, ամսիս 16-ին, եր. ժ. 8-ին Ազգ. Ընկերութեան դահլիճում տեղի կունենայ բացումը ռուսահայ մամուլի բաժնի և տեղի կունենան Ե. Լալայեանի և Մ. Մատենճեանի դասախօսութիւնները։

✦ Միհրան Անանեանի գերման մասին կարող ենք հաղորդել հետևեալ լրացուցիչ տեղեկութիւնները։ Անանեանը, ազատվելով իր գերողներից, հոկտ. 12-ին Տկվիբուլի կայարանից եկաւ Քութայիս։ Այդ լուրը հաւաքեց մեծ բազմութիւն կայարանում։

[illegible]

գնվել են անտառում, իսկ գիշերները առաջ էին գնում լեռնային ճանապարհով։ Հրաժեշտ տալիս իր զոհին Տկվիբուլի մօտերը, տալով նրան խափնջի և 10 ր. դրամ։ Գիւղութիւնը ազդել է Անանեանի ջղային դրութեան վրա։

◆ «Зак. Рѣчь»-ում կարդում ենք հետեւեալը. «Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվը նուիրաբերեց իր անձնական միջոցներից Կովկասի պօլիտեխնիկումի համար 100,000 րուբլի։ Յիշեալ դրամն արդէն ուղարկված է Թիֆլիս կոմսի կալուածքների վարչութեան ձեռքով պօլիտեխնիկումի հարցով զբաղվող գլխաւոր կօմիտէտի անուան։ Միեւնոյն ժամանակ յիշեալ վարչութիւնը հաղորդում է, որ այդ նուիրաբերութեան մի քանի պայմանները կը յայտնէ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվն անձամբ Թիֆլիս վերադառնալուց յետոյ»։

◆ Թիֆլիսում Կովկասի քաղաքների ներկայացուցիչների 2-րդ համագումար կայացնելու կազմակերպչական աշխատանքները առաջ են գնում ընդարձակ չափով։ Թիֆլիսի քաղաքային դումայի կողմից ներկայացուցիչներ յիշեալ համագումարում մասնակցված են Միտկեվիչ, Խունդաձէ, Պ. Դօլուխանեան, Լ. Տիգրանեան և Ց. Խունունց։

◆ «Рус. Слово» լրագիրը (№ 232) հաղորդում է, որ Ալ. Քալանթար զեկուցում է արել ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստրի օգնական Շչուկինին սառցակիր գնացքով տարած անդրկովկասեան մրգերի մասին։ Շչուկինը յայտնել է, որ նա կօգտվի ներկայ փորձից առաջ տանելու յատուկ սառցակիր գնացքների կազմակերպութեան խնդիրը։ Խարկովի «Южный Край» լրագիրը (№ 11666, 8 հոկտ.) հաղորդում է, որ Ալ. Քալանթար կարդացել է Խարկովի գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ զեկուցում սառցային գնացքի մասին և ծանօթացրել ունկնդիրներին նրա ցոյց տուած արդիւնքների հետ։

◆ Թիֆլիսի փաստաբանների միութիւնը որոշեց երդ.-հաւատարմատարների խորհրդարան հաստատել նաև 3-րդ հաշտարար բաժանմունքին կից նոյեմբերի 1-ից։

◆ Եղբ. Աւսարգսեանները Սկրա կայարանից Թիֆլիսի շուկայի համար ուղարկել են 40 պուդ միր, իսկ 650 պուդ միրգ էլ առանձին՝ սառցային վագոններով Մօսկվա և Պետերբուրգ ուղարկելու համար։

◆ Այս տարի զինւոր. և ներքին գործերի մինիստրների համաձայնութեամբ զէնքի են կանչվում զօրանոցներում ծառայելու համար այն երիտասարդները եւ, որոնք ոչ մի արտօնութիւն չեն վայելում։

◆ Թիֆլիսի պօստ-հեռագրական գլխաւոր գրասենեակի կառուցման նախագիծը, որ կազմել է ճարտարապետ Նէպրինցեվը, շուտով կը գործադրվի։ Կառուցման ընդհանուր ծախքը հաշւված է 753,000 րուբլի, էլեքտրական կայարանի կառուցումը կը նստէ 48,000 րուբլի։

◆ Թիֆլիսի Արքունական Թատրոնի վարչութիւնը շնորհաւորական հեռագիր էր ուղարկել երաժշտագէտ Նապրավնիկին երաժշտական գործունէութեան 50-ամեակի առիթով։ Նապրավնիկից ստացվեց այսպիսի պատասխան. «Շատ և շատ շնորհակալ եմ Թատրոնի վարչութեան ողջոյնից և «Դուբրովսկին» վերականելու համար»։

◆ Վրաստանի նոր էկզարխ Ալէքսէյ արքեպիսկոպոսը «Р. Ут.»-ի թղթակցի հետ խօսելիս ասել է. «Քրիստոնէութիւնը չը հանդիսացաւ և չի էլ ներկայանում ազգի կրօն։ Նա ընդունում է ամենքին իր գիրկը ու անկեղծօրէն ձգտում է նրան։ Ազգային տարբերութիւն քրիստոնէութիւնը չէ ճանաչում, ուստի և Կովկասի բոլոր ժողովուրդները, դիմելով ինձ, կը գտնեն յանձին իմ անկողմնապահ հոգևոր պետի իրանց յուզող հարցերի լուծման ժամանակ։ Թիֆլիս հասնելով իմ առաջին խօսքը կը լինի. «Ես բերել եմ ձեզ խաղաղութիւն և ոչ սուր»։

◆ Շաբաթ, հոկտ. 19-ին, հասարակական ակումբում դասատու Պաւլօվը կարդալու է ռեֆերատ «Рус. Вѣд.»-ի յոբելեանի առիթով։

◆ Հոկտ. 14-ին, երեկ. ժամը 7-ին, Վօրօնցօվեոմինայա փող. անցնող նախիջևանցի Ստեփան Միրզօյեանի վրա յարձակվեց մի անյայտ մարդ և կրակեց ատրճանակից. գնդակը կպաւ դէմքին, որից Միրզօյեանը ընդունկ կպաւ և հիւանդանոց տանելուց յետոյ մեռաւ։

◆ Քութայիսից մեզ գրում են հոկտ. 14-ից. [illegible]

Խօնի աւանը։ Այնտեղից նա գնալու է Բաթում իր Թուրքերը շարունակելու համար։ Քութայիսում նա լաւ ընդունելութիւն գտաւ և օվացիաների արժանացաւ»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

ԹԱՏՐՕՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Արտիստական Թատրօնում

Հայ Դրամատիկական Ընկերութեան խմբի ներկայ սէզօնի երկրորդ ներկայացումը զուգադիպվեց տառերի գիւտի 1500-ամեակի և տպագրութեան 400-ամեակի յոբելեաններին։

Համազգային այդ մեծ տօնի առիթով խմբի ռեժիսոր Արմէնեան դեռ օրեր առաջ պատրաստել էր մի պիէս «Սահակ և Մեսրոպ» անունով, որին նա անուանել էր 2 արարուածով ակնարկ։

Եւ ահա այդ «Սահակ և Մեսրոպ» ակնարկը ներկայացվեց հոկտ. 14-ին Արտիստական Ընկ. Թատրօնում։

Թատրօնի շէնութեան մուտքը գոյնզգոյն լուսաւորված և կանաչազարդ էր, որոնց մէջ աչքի էին ընկնում երկու վէնզել՝ «1500» և «400» թւանշաններով։

Մեր ասելիքը Արմէնեանի հեղինակութեան մասին կը լինի ամփոփ. «Սահակ և Մեսրոպը» անպայման ոչ դրամա է, ոչ էլ նոյնիսկ սովորական պիէս, և որպէս այդպիսին նա չէ կարող դիմանալ ոչ մի քննադատութեան։ Սակայն իբրև օրվայ պատշաճ արհեստական ակնարկ՝ տանելի դարձաւ, մանաւանդ որ մասսայի համար ուսանելի է ցոյց տալ՝ թէ ինչպէս գտնվեցին հայ տառերը Մեսրոպի ձեռքով, ինչպիսի դրութիւն էր տիրում մինչև այդ տառերի գիւտը Հայաստան աշխարհում, որպիսի դրութիւնը դրդեց լուսամիտ Մեսրոպին գտնել հայ տառերը, և ս. Սահակ կաթողիկոսի, Վռամշապուհ Թագաւորի և իր արժանաւոր աշակերտ Կորիւնի աջակցութեամբ դպրութիւն տարածել յոյն և ասորի մթնոլորտում գտնվող հայութեան մէջ և այլն և այլն։

Չենք խօսում մի քանի երկարաբանութեան, անհամապատասխան զգեստների, կարասիքի, վէնքերի, երգերի, պարերի մասին, որոնց զուտ հայկական լինելու ամբողջ պատասխանատուութիւնը թողնում ենք։

Կրկնում ենք, յամենայն դէպս, հանդիսաւոր օրվայ առիթով Արմէնեանի հեղինակութիւնը ընդունելի նկատվեց, թէև հարկաւոր էր ներկայացնել աւելի շուտ ժողովրդական Տանը։

Հասարակութիւնը, որ բաւական մեծ թիւ էր կազմում այդ օրը, չափազանց դժգոհեց միջարարների ձանձրացուցիչ երկարութիւնից։ Ե.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՔՈՂԱՐԿՎԱԾ ԱՆԲԱՐԵԽՂՃՈՒԹԻՒՆ

(Պատասխան Յովհաննէս Թումանեանին)

Здрасти!

Պատիւ ունեմ ծանօթանալու, Շահան-Սիմօն, «կատարեալ ուսուցչի վկայականը ծոցումս, բայց այն տեսակ բաներ ասող, որ կատարեալ ուսուցիչը չի ասի»։

Դուք, պ. Յ. Թումանեան, մեծ պատիւ էք արել նուաստիս՝ «Մշակի» № 216-ում տպագրած բաց նամակին պատասխանելով «Հօրիզոնի» № 222-ում։

Ցարգելի պարոն, իմ «բաց-նամակը» այնքան կարճ էր, որ բարեխղճութիւնը կը պահանջէր նախ «Հօրիզոնում» արտատպէիք այն՝ և ապա թէ գրէիք ձեր երկար պատասխանը, որպէսզի «Հօրիզոնի» ընթերցողներին ես յայտնի լինէր, թէ ես ինչ եմ ասել, ինչպէս եմ ասել, ինչ բանի դէմ եմ բողոքել։ Բայց դուք այդպէս չէք վարվել. դուք ձեր ընթերցողներին տրամադրում էք, թէ Շահան-Սիմօնը «էն տեսակ մտքեր է յայտնում, որ միանգամայն անվայել են իր կոչումին»։

Եւ ձեր այդ ասածն ապացուցանելու համար դնում էք «այն տեսակ մտքերը» ընթերցողների առաջ։ Իսկ թէ ձեր գրութեան ո՞ր որքան է վայելուչ ձեր կոչումին, այդ էլ թող դատեն ուրիշները։ Դուք գրում էք, թէ ես շեշտել եմ «էս տարվայ «Լուսաբերի» մասին»։

Պատասխանում եմ.—Իմ նամակում էս տարվայ, էն տարվայ չը կայ. խօսքը «Լուսաբերի» զանազան տպագրութիւնների մէջ երեւցած փոփոխութիւնների մասին է, որոնք առիթ են լինում դասերի խանգարման։

Ձեր ասելիքը վերջացնելուց յետոյ՝ եզրակացնում էք. «Աստուած էլ չը կարողացաւ էնպէս բան ստեղծի, որ էլ բարեփոխելու կարիք չը լինի»։

Թոյլ տուէք ձեր ասածը լրացնեմ։

Այո, Աստուծոյ ստեղծածները ոչ միայն ենթարկվում են բարեփոխութեան, այլ և չարափոխութեան։

Կարծեմ սրան էլ համաձայն էք։

Այժմ շարունակեմ։

Դուք գրական կերպով յայտարարում էք ի լուր ամենեցուն թէ՝ «պ. Շահան-Սիմօնը [illegible]

Ընդհակառակը, ես ա) դասագիրք կազմողներից մրցութիւնը գովել եմ, «լաւ նշան» եմ համարել և օգտակար. բ) Ուշինսկիի դասագրքի վերաբերեալ էլ ասել եմ. «Եթէ այդպիսի դասագրքերի դարն անցնի, անպէտքանայ, ուրիշն ընտրեցէք»։

Ասածս խօսքերը վերոյիշեալ յայտարարութիւններիդ հակառակը չե՞ն ապացուցանում արդեօք։

Դուք գրում էք. «Ուշինսկին ոչ միայն դասագրքի բովանդակութիւնը փոխեց, այլ և մինչև անգամ անունը. «Дѣдскій Міръ»-ը շինեց «Родное Слово»(?!)։

Դէհ, ողորմի հորդ. թէև ինձ այդպիսի բան յայտնի չէ, բայց դնենք թէ ձեր ասածը ճշմարտութիւն է. ինչ էք կարծում, դա էլ մի նոր ապացոյց չէ՞ լինի ասածիս։ Այսինքն թէ՞ դասագիրքը պէտք է փոխել, որպէս զի երեխաներին պատուիրենք «Дѣтскій Міръ» չառնեն, այլ «Родное Слово» առնեն։ Ի՞նչ կը լինի այն դասարանի հալը, եթէ աշակերտներից ոմանք առաջին գիրքն ունենան, միւսները՝ երկրորդը։ Նրանց հալը այն կը լինի, ինչ որ միեւնոյն անունը կրող դասագրքերում զանազան կերպ «բարեփոխումներ» պատահելիս։

Բայց ես, պ. Թումանեան, այո, դէմ եմ այնպիսի «բարեփոխութեան», ինչպիսին որ իրանց թոյլ են տուել «Լուսաբերի» կազմողները և էլի ուրիշ շատերը։

Դուք, իբրև բանաստեղծ, իմ չակերտաւոր բարեփոխութեան խօսքի միտքը լաւ պէտք է հասկանայիք։ Այսպիսի դէպքերում, թէ ինչ են նշանակում չակերտները, ամեն մի գրագէտի համար ըմբռնելի են։ Եթէ ձեր ուշադրութիւնից վրիպել է և դուք չէք ըմբռնել այն, կամ քօղարկում էք, բաս բացատրեմ, էլի։

Պարոն Յովհաննէս Թումանեան, ձեր ասածը «Լուսաբերի» վերաբերմամբ բարեփոխութիւն չէ, այլ չարափոխութիւն ու անբարեխղճութիւն։ Ձեր արածը ոչ թէ բարեփոխութիւն է, այլ խառնաշփոթութիւն։ Կրցա՞նք հասկցնելու....։

Ջը որ ես գրել եմ. «Կարդացնում ես աշակերտներիդ՝ իւրաքանչիւր տպագրութեան մէջ մի նոր, շատ անգամ անտեղի «բարեփոխութիւն» ես նշմարում։ Եւ ահա դասը խառնվեց. աշակերտի մէկը բղաւում է այսպէս, միւսը՝ այնպէս... խօսքերը տարբեր, կէտադրութիւնը տարբեր»։

Ձեր կազմած դասագրքերի փոփոխութիւններից ես վրդովվել եմ և հրապարակով բողոքել՝ պաշտպանելով խեղճ հայ աշակերտների շահերը ընդդէմ գրականական վաշխառութեան։

Սրա դէմ ինչ ունէք։

Դուք կամենաք ձեր դասագրքերի այս պակասութիւններն անուանեցէք «արտաքին անյարմարութիւններ»։ Իրողութեանն ուրիշ անուն տալով դրութիւնը հօ չի փոխվի։

Որ դասը խանգարվում է, որ աշակերտները կրկնակի տուժում են, այս ինձ համար պարզ է։ Եւ ես բաց-նամակովս ոչ թէ իմ կոչմանն անվայել բան եմ արել,—ինչպէս ինքներդ էք կարծում,—այլ շատ արդարացի ու վայելուչ։ Այս էլ ճաշակի բան է, ի հարկէ։

Ձեր դասագրքերի ներքին բովանդակութեան մասին ոչինչ չեմ գրել, բայց եթէ ես ընտրել եմ «Լուսաբերը», պէտք է ենթադրէք, որ հաւանել եմ, ինչպէս և հաւանել եմ ձեր բանաստեղծութիւններն ու շատ անգամ նրանցով ոգևորվել։ Բայց սրանք ուրիշ խնդիրներ են։

Հետեւենք դարձեալ ձեր գրածներին։

Դուք ինձ էք վերագրում և այսպիսի մտքեր. «Եթէ աշակերտը նոր բարեփոխած դասագիրք առնէ՝ մեղք է, իսկ եթէ վատ նիւթը կամ սխալը մնայ ձեռքին՝ էդ ոչինչ»։

Ապա եթէ աշակերտը «նոր, բարեփոխած» անուան տակ վատ նիւթը կամ սխալը առնէ, դրա՞ն ինչ անուն պէտք է տալ—այդ չէք գրում։ Ահա հէնց այդ պատճառով ձեր գրածից այն եմ եզրակացնում, որ դուք, պ. Թումանեան, թէպէտ մասնակից էք «Լուսաբերը» կազմելուն, բայց նրա բարեփոխութիւններից շատ էլ տեղեկութիւն չունէք, այլապէս վերոյիշեալ տողերը չէիք գրի։

Եթէ կամենաք և եթէ «Մշակը» թոյլ տայ իր էջերը, ես կը բերեմ հարիւրաւոր օրինակներ ձեր դասագրքերից, ուր կը տեսնէք հետզհետէ արած անտեղի աղաւաղումներ, որոնք երբէք դասագրքի առաջադիմութեան կամ բարեփոխութեան նշաններ չեն, այլ—էլի կասեմ—շահասիրութեան։

Անշուշտ հասկանում էք ասածս... Նոյնանուն գրքերը մէկզմէկու նման չը լինեն, որպէս զի նոր տպագրածից շատ սպառվի։ Եւ, եթէ չը նեղանաք, աւելին կասեմ։ Ձեր գրած յօդուածի միջից էլ կարծէք շահասիրութեան հոտ է բուրում. դուք առիթից օգտվելով՝ ուրիշների կազմած դասագրքերի պակասութիւններն էք թւում, ձերինի համար ըէկլամ պատրաստելու դիտմամբ։

Առաջ բերածդ և ուղղածդ օրինակների համար էլ իմ ասելիքն արդէն ասել եմ.—պէտք է լաւ մտածել, յետոյ դասագիրք յօրինել։

[illegible]

դուք ինձ այնպիսի ատեստացիա չէիք տայ, որն որ գրել եմ յօդուածիս սկզբին։

Սակայն բարձրացրածս բողոքի մասին այնքան էլ կարեւոր չէ բանաստեղծների կարծիքը լսել, որքան 1) մանկավարժների կարծիքը՝ մանկավարժութեան տեսակէտից, 2) ծնողների կարծիքը՝ նիւթականի տեսակէտից և 3) դասատուների կարծիքը՝ դասերի խանգարման տեսակէտից։

Այս վերջինների համար դուք վստահօրէն գրում էք. «Կան և ուրիշ տեսակ դասատուներ, որ կարողանում են էս ամենը (իմա պակասութիւնները) նկատել և պահանջում են բարեփոխել. նրանք էլ էնպէս են ցաւում երեխայի համար»։

Ես չեմ կարծում, թէ մեր ուսուցիչների մէջ գտնվի մէկ ուրիշ տեսակը, որ ձեզանից պահանջէ դասագրքի յօդուածներում այնպիսի «բարեփոխութիւններ», ինչպիսին ես ձեզ բացատրեցի արդէն։

Բայց... ով գիտէ, եղբայր, այնպիսի ժամանակներումն ենք ապրում, որ գուցէ թէ գտնվեն մեր մէջ և այդպիսիներ։

Շահան-Սիմօն

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Եւրոպեական դաշնակցութեան մէջ Բօլգարիան չէ մտնելու։

◆ Սօֆիայից հեռագրում են, որ գեներալներ Սավօվին և Պետրօվին յանձնված է մեղադրական ակտ դաւաճանութեան մեղադրանքով։ Սպասվում է սենսացիոն դատավարութիւն։

◆ Կօկօվցեվը, լուրերի համաձայն, առողջանալուց յետոյ հրաժարվելու է պետական գործունէութիւնից՝ յոգնած լինելու պատճառով։

◆ Ռասպուտինը Պետերբուրգում իջևանեց Վրաստանի նոր էկզարխ Ալէքսէյի մօտ։

◆ «Н. Вр.»-ին հեռագրում են Թէհրանից. «Կառավարութիւնը հրաւիրեց 5 բելգիացի ինժեներների հասարակական աշխատանքներ կազմակերպելու համար, նշանակելով ռոճիկ աւագին 40,000 ֆր, մնացածներին 20,000-ական ֆրանկ»։

◆ Ներկայումս Իրկուտսկի նահանգի Մալիշեվկա գիւղում աքսորական է 2-րդ Պետական Դումայի անդամ Ի. Ծերեթելին, որ տկար է թոքախտով։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8, Սեմինօվսկայա փող., № 18 (Վօրօնցօվի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարանը՝ Սեմինօվսկայա, № 16.
(չ.ու.կ.) 804. 100—10

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Մասնագէտ սիֆիլիս, (ճնրւռկումն 606 եւ 914-ով) միզասեռական, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւնների։ Էլեկտրաբուժութիւն։
Ընդունելութիւնը (12½—2 ժ. ցերեկվայ։
(5—7 ժ. երեկոյեան։
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.։
Սօլօլակ, Բէբուտովսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչա փող.), տելէֆօն 11—75.
(չ. կ.) 785. 100—13

ՉԻՒՐԱՆՈՑԻ ՀԱՄԱՐ
վարձով տրվում է մի յարկ, իսկ յաջորդ տարուց երկու յարկ—Խատիսեանների տունը, Միխայլովսկի պրօսպ. № 146, Ինկերսկի գպրոցի կողքին, Սաղօվայա փող. դիմաց։ Յաջորդ տարուց կարելի է վերցնել ամբողջ տունը։ Հարցնել պայմանների մասին Լ. Խատիսեանին, Կէսաէրի գրասենեակում, Միխայլովսկի պրօսպ. № 167, տելէֆօն № 687.
(շ.կ.) 888. 3—1

95 ԿՈՊԷԿՈՎ
ՄԵԾ ՀԻԱՑՄՈՒՆՔ Է ՊԱՏՃԱՌՈՒՄ
ՏՆԱՅԻՆ ԿԱԽԱՐԴԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐՔՈՅԿԸ
Այս գրքոյկով իւրաքանչիւրը կարող է գուշակել այլոց մտքերը, տեսիլներ առաջացնել, իմանալ ով ում է սիրում, ամենքի անունը։ Օձը փայտ կարելի է դարձնել, իսկ ջուրը գինի։ Մագիայի խորհուրդները և գաղտնիքները վերջապէս բացված են։ Վարագոյրը ընկել է վերջապէս և այժմ կարելի է վերցնել շիկացրած երկաթը մերկ ձեռքերով, մտնել մեխը լեզուի մէջ, ծակել իրան սրով, ցուցադրել կտրած խօսող գլուխը և ինքն իրան անխոցելի դարձնել։ Ջուրը դրամի վերածելու արուեստ։ Բնակարանը վարկենապէս լցնել ջրով կամ մառախուղով և բազմաթիւ այլ շլացուցիչ ֆօկուսներ։ Ֆօկուսները՝ ժամանակ ամեն տան կարելի է վերածել կախարդված ամրոցի։ Գինը 95 կոպ.։ Ուղարկ. է վերադիր վճ.։ Առաքման և վերադիր վճ. համար աւելորդ հաշւվում է 25 կ.։ Զգուշացէք կեղծիքներից։ Նորագոյն հրատ.։ Լրացրած 272 էջ և բազմաթիւ նկար.։ Т-во «Заря», Варшава, отд. 121.

(22,Ն.2,12) (В. 59308) 4—1

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ իրաւունքներով և
ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԱՔ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 15-ից ԲԱՑՎՈՒՄ Է կուրսերի զուգընթաց բաժանմունք երեկոյեան ժամը 7½-ից սկսած պարապմունքներով։
Ընդունելութիւնը դպրոցում առ. ժ. 8-ից մինչև ցեր. 3-ը, I Тумановская, с.д. № 13.
Ընդունելութիւնը կուրսերում երեկ. ժ. 6-ից մինչև 10-ը, Михайловскій пр., № 17.
(ա.օ.) 851. 10 9

ՄԱՐՄԱՐԵՂԷՆԻ ԵՒ ՄՕԶԱՅԻԿԻ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ
Բ. Գ. ԿԻԼԼԱՅԻ
Սեպտեմբերի 20-ից ս. թ. արհեստանոցը փոխադրվել է իր սեփական շինութիւնը՝ Միխայլովսկի պր. № 63, տելեֆ. 6—20, Միքայէլեան հիւանդանոցի դիմաց։ Ընդունվում են ամեն տեսակ պատուէրներ մարմարեայ, քարէ և մօզայիկ աշխատանքների համար, նոյնպէս և կան մեծ բազմութեամբ պատրաստի արձաններ զանազան ճաշակներից։
!!! ՄԱՐՄԱՐ—ԿԱՐԱՍԵՂԷՆԻ ՀԱՄԱՐ !!!
(շ.շ.) 821. 10—8

852. 0—4

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный